

УДК 339.56:338.439.4

А. В. Вдовичекно,
к. с.-г. н., директор ДП "Дослідне господарство "Сквирське" ІАП НААН"
Н. Я. Бунзяк,
аспірант, Миколаївський національний аграрний університет
Д. Д. Сухаревська,
аспірант, Миколаївський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

A. Vdovychenko,
Doctor of Agricultural Sciences, Director of State Enterprise "Research farm "Skvyrskye"
Institute of Agroecology and Environmental NAAS
N. Bunziak,
graduate student, Mykolaiv National Agrarian University
D. Sukharevska,
graduate student, Mykolaiv National Agrarian University

EXTERNAL ECONOMIC POTENTIAL'S FORMATION OF MARKET FOR ORGANIC PRODUCTS

Статтю присвячено аналізу стану органічного виробництва та виявленню можливих нових ринків збуту органічної продукції. Проаналізовано законодавчу базу регулювання ринку органічної продукції в Україні. Виявлено основні проблеми, що перешкоджають розширенню внутрішнього органічного ринку та запропоновано шляхи їх усунення. Проаналізовано динаміку основних показників розвитку органічного виробництва. Окреслено перспективи подальшого розвитку ринку органічної продукції в Україні.

The article analyzes the state of organic production and identify possible new markets for organic products. The legal bases of this market regulation in Ukraine is analysed. Found the main problems that hindering expansion of domestic organic market and the ways to address them. Analyzed the dynamics of the main indicators of organic production. Outlined the development prospects of the market for organic products in Ukraine.

Ключові слова: ринок органічної продукції, органічне виробництво, органічна продукція, ринки збуту, ємність споживчого ринку.

Key words: market of organic products, organic farming, organic products, trade markets, the capacity of the consumer market.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процес виробництва сільської продукції знаходиться у постійному розвитку, що супроводжується постійними змінами у підході до виробничої діяльності. Виробництво органічної продукції, в порівнянні з традиційною, займає невелику частку ринку аграрної продукції, але Україна має великий потенціал у

розвитку цієї продукції. З 2002 року було зареєстровано 31 господарство, яке увійшло до органічного сектору, а у 2016 році було подано 600 заявок від підприємств, які ведуть традиційне господарювання на отримання сертифікату як органічне. Тому проблема формування вітчизняного органічного ринку є надзвичайно актуальною.

АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні дослідження розвитку та функціонування ринку органічної продукції знайшли відображення у працях відомих вітчизняних вчених, серед яких: О.М. Бородіна, Н.В. Бородачава, Т.Г. Дудар, О.Б. Кузьменко, Н.М. Сіренко, О.А. Томашевська, Г. Тютюнник. Їхні роботи висвітлюють окремі теоретичні та практичні питання організаційно-економічних передумов створення та функціонування світового і вітчизняного ринку органічної продукції. Однак вимагають подальших досліджень проблеми і перспективи розвитку ринку органічної продукції в умовах міжнародного співробітництва.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідити особливості формування та можливості розвитку ринку органічної продукції з метою гармонізації в межах національної економіки та визначити перспективи його виходу на зовнішні ринки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сьогодні урядові організації та експертне середовище України активно працюють над національною адаптацією глобальних цільових показників міжнародного розвитку, ухвалених Організацією Об'єднаних Націй, а саме, так званих, цілей сталого розвитку (ЦСР). ЦСР визначають глобальне спрямування дій на подолання бідності, сприяння процвітання і благополуччю для всіх, захист навколишнього середовища і боротьбу зі зміною клімату. Під сталим розуміється розвиток, при якому задоволення потреб сучасної людини не ставить під загрозу благополуччя наступних поколінь і їх здатність задовольняти власні потреби.

Стале сільське господарство є одним з основних компонентів сталого розвитку. При цьому найбільш перспективною моделлю аграрної галузі є органічне сільськогосподарське виробництво.

Відповідно до визначення Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), органічне сільське господарство — виробнича система, яка підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона залежить від екологічних процесів, біологічного різноманіття та природних циклів, характерних для місцевих умов, уникаючи використання невідновлюваних ресурсів [13].

Серед основних економічних, екологічних та соціальних переваг органічного виробництва варто виділити наступні [10]:

- підвищення незалежності виробника від зовнішніх джерел фінансування, поставок отрутохімікатів, мінеральних добрив, зменшення енерго- і трудовитрат на одиницю продукції;

- нарощування кількості робочих місць у сільській місцевості, розвиток місцевих ринків екологічної продукції;

- високі смакові і поживні якості виробленої продукції;

- мінімізація негативного впливу на природу, в тому числі зменшення забруднення ґрунту, ґрунтових і поверхневих вод, атмосфери, збереження біорізноманіття;

- більш етична і природна поведінка людини в екосистемі, частиною якої вона є, зокрема, зменшення страждань сільськогосподарських тварин.

Ринок органічної продукції вже близько двох десятиріч є одним з найбільш динамічних ринків продовольства у світі й стає популярною альтернативою споживанню традиційної продукції.

У світі органічним виробництвом займаються в 172 країнах світу 2,3 млн виробників, із яких в Азії — 40%, Африці — 26%, Латинській Америці — 17%, Європі — 15%, Північній Америці — 1%, Океанії — 1% [4; 13]. В основному, збільшення попиту пов'язане зі зростаючою тривогою з боку споживачів з приводу безпеки харчових продуктів, вироблених загальноприйнятими способами. У свою чергу, сільгоспвиробники усвідомили, що споживачі готові платити більш високу ціну за продукти, вирощені органічним способом.

Споживчий попит на органічну продукцію на сьогодні зосереджений, головним чином, в економічно розвинених країнах, оскільки така продукція, як правило, є дорожчою, ніж звичайна, зважаючи на вищу собівартість її виробництва та переробки, а також необхідність урахування у витратах виробництва таких параметрів як охорона навколишнього середовища, поліпшення умов утримання тварин і вживання заходів щодо розвитку сільських територій.

За оцінками IFOAM, поточний обсяг світового споживчого ринку органічної продукції становить 60 млрд євро, що у 5 разів більше порівняно з 1999 роком [2]. Найбільшим ринком збуту органічної продукції є США, де реалізується такої продукції майже на 26 млрд євро (43% від світової ємності ринку). Друге місце посідає ЄС з обсягом реалізації 24 млрд євро на рік (40%), третє — Китай (3,7 млрд євро, або 6%) [7;13].

За розрахунками, у середньому кожен мешканець планети витрачає на органічну продукцію близько 8 євро на рік [12]. При цьому, най-

Таблиця 1. Показники розвитку органічного виробництва в Україні

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Площа, тис. га	164,4	239,5	240	242	242	249,9	270	270,2	270,2	270,3	272,9	393,4	400,8	410,6
Кількість господарств, од.	31	69	70	72	80	92	118	121	142	155	164	175	182	210
Середній розмір господарства, тис. га	5,3	3,47	3,43	3,36	3,03	2,72	2,29	2,23	1,9	1,74	1,66	2,25	2,2	1,96

Джерело: [8].

більше на органічну продукцію витрачають жителі Швейцарії — 221 євро на рік, Люксембургу — 164 євро, Данії — 162 євро.

За оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, у перспективі попит на органічну продукцію у світі зростатиме у міру розвитку економіки країн, підвищення рівня освіти та доходів населення [3].

Економічний механізм виробництва органічної продукції — це сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони та здійснюється погодження і коригування суспільних, групових і приватних інтересів. Головні компоненти економічного механізму господарств, які виробляють органічну продукцію включають [11]:

- правові засади економічної діяльності;
- систему відносин власності на засоби виробництва;
- організаційну структуру економіки;
- систему суспільних інститутів;
- економічні інструменти.

Згідно із Законом України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" передбачається [6]:

- використання методів, які дають можливість оптимізувати біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин рослинам, зберігаючи земельні та інші природні ресурси, необхідні для виробництва органічної продукції;
- впровадження ґрунтоохоронних технологій вирощування сільськогосподарських культур, які запобігають виникненню у

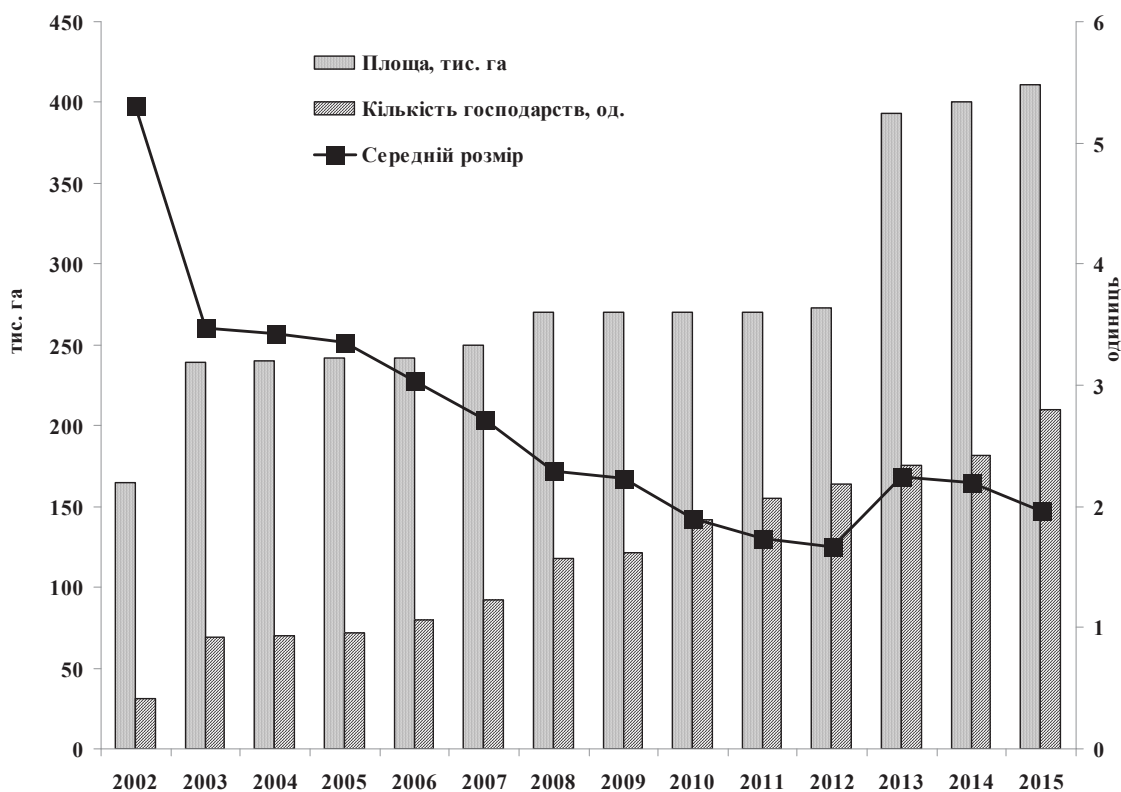

Рис. 1. Динаміка показників розвитку органічного виробництва в Україні

Джерело: [8].

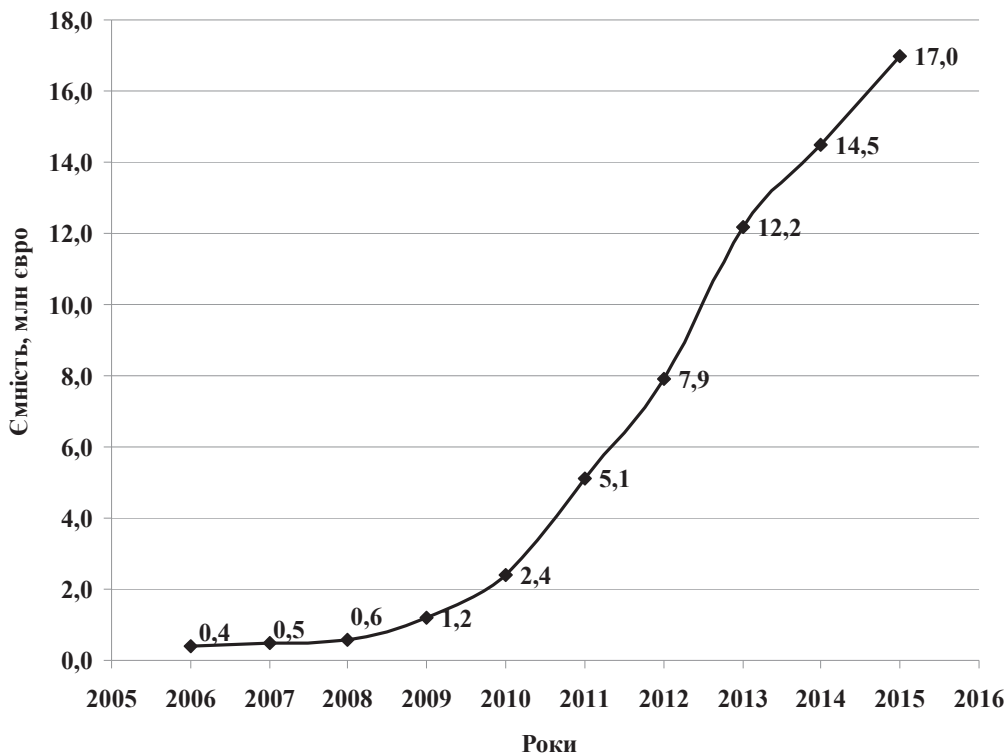

Рис. 2. Ємність українського споживчого ринку органічної продукції

Джерело: [8].

грунті ерозійних чи інших деградаційних процесів;

— використання добрив мікробіологічного, рослинного чи тваринного походження, які розщеплюються біологічно;

— використання лише сертифікованого насіння та посадкового матеріалу.

Формування економічного механізму в органічному виробництві здійснюється на двох рівнях:

— на першому рівні (державному) — Міністерством аграрної політики та продовольства України;

— на другому (виконавчому) — виробниками продукції, переробними підприємствами, компаніями трейдерами та самими споживачами.

Україна за своїми природно-кліматичним та ґрунтовим потенціалом має унікальну можливість зайняти одне з провідних місць серед виробників органічної продукції.

Слід зауважити, що у останні півтора десятиліття органічне виробництво в нашій державі активно розвивається.

За інформацією профільного міністерства [9], в Україні станом на 01.01.2016 працює 16 сертифікаційних компаній-нерезидентів, які здійснюють сертифікацію сільськогосподарського виробництва за правилами органічного виробництва.

За даними Федерації органічного руху України, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, становила у 2015 році 410,6 тис. га, що становить близько 1% від загальних площ сільгоспугідь [8]. Україна займає двадцяте місце серед світових країн-лідерів органічного руху та перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур. У 2015 році в Україні нараховувалося 210 сертифікованих органічних господарств, середній розмір яких становив близько 2 тис. га (табл. 1; рис. 1). Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях.

Протягом останніх років спостерігається стійка тенденція до зростання кількості господарств, які займаються виробництвом органічної продукції та збільшення площ сільськогосподарських угідь, які в цьому задіяні. Разом з тим, середній розмір подібного господарства поступово стає все меншим, наближуючись до європейських показників.

Під час переходу господарств від традиційного виробництва продукції до органічного на економічному рівні господарювання до основних

завдань підприємницької діяльності належить створення умов господарювання для відтворення природної родючості земель та запобігання екологічній небезпеці шляхом обмеження техногенного навантаження на агроєкосистему.

Підтримка господарств з органічним напрямом виробництва формує механізм використання економічних методів та важелів з одночасним нормативно-правовим та інформаційним забезпеченням, що сприятиме підвищенню ефективності процесу виробництва органічної сільськогосподарської продукції в галузях національної економіки.

За оцінками Федерації органічного руху України [8], внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні за останнє десятиліття зріс більше, ніж у 40 разів і становив у 2015 році 17 млн євро, що становить приблизно 0,4 євро на одного жителя України (рис. 2).

Українська органічна продукція експортується, переважно, у країни ЄС. За даними Мінагрополітики [9], експортними позиціями є зернові та олійні культури, ягоди, чорниця, безрзовий сік, гарбузове насіння, гірчиця, яблучний концентрат. Разом з тим, спостерігається певна активність щодо виходу на нові ринки збуту: у 2016 році вже зроблено поставки яблук та деяких інших фруктів на ринки Лівії, Індонезії, Саудівської Аравії, ОАЕ, Іраку. Ведуться перемовини щодо відправки українських органічних фруктів у Малазію, В'єтнам, Китай, Індію, Мексику. Велику перспективу має співпраця з Республікою Сінгапур: українська продукція може безперешкодно поставлятися в цю країну, оскільки там визнають наші карантинні сертифікати та у них немає високих імпорتنих мит.

Незважаючи на існуючий прогрес у розвитку органічного виробництва в Україні, експерти відмічають низку факторів, які гальмують реалізацію масштабного потенціалу України у цьому сегменті аграрного сектору [1; 5]. Це, передусім, недосконалість діючого нормативного — правового регулювання для органічного виробництва; відсутність ефективної системи державного нагляду (контролю) з боку держави за виробництвом та якістю продукції, що спричиняє недобросовісну конкуренцію серед виробників, роздрібних продавців та призводить до шахрайства (псевдоорганічні продукти) на внутрішньому та міжнародних ринках; відсутність системи ефективного захисту прав споживачів та дієвої системи санкцій щодо фальсифікатів продукції тощо.

Отже, за належного законодавчого регулювання та реалізації виваженої політики у напрямку органічного виробництва, а саме: єдиних вимог та правил виробництва органічної

продукції, єдиної системи атестації, сертифікації та маркування органічної продукції, підвищаться темпи росту ринку органічної продукції та він займе важливе місце у забезпеченні продовольчої безпеки України, а з урахуванням сільськогосподарського потенціалу країни, дозволить вийти на лідируючі позиції на світовому ринку органічної продукції. Однією із нагальних задач є гармонізація законодавства України з виробництва органічної продукції зі світовими системами сертифікації. Сумісність таких систем дозволить розширити зовнішній ринок органічних продуктів.

ВИСНОВКИ

Україна має значний потенціал для виробництва органічної продукції, реалізації її на експорт та внутрішнього споживання. Тільки агроєкологічний потенціал урожайності, за даними фахівців становить 6,2 т/га, а фактичний середній збір урожаю — 2,5 т/га [13]. Це найбільший у світі потенціал, який може бути використаний максимально ефективно із застосуванням органічних технологій землеробства.

Україна має значний потенціал розвитку ринку органічної продукції як результат близькості до ринку Європи, місткість якого складає по оцінках експертів 26 млрд дол. Виробництво органічних харчових продуктів експортноорієнтоване. Головною проблемою органічного виробництва України є те, що експортуються продукти вітчизняного органічного виробництва у вигляді сільськогосподарської сировини.

Перешкодами на шляху ефективного формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції є: відсутність державної підтримки та сприяння органічним виробникам; високі ціни на сертифіковану органічну продукцію; неналагодженість постійних каналів збуту; обмеженість асортименту продукції; відсутність належного маркетингового досвіду щодо реалізації органічної продукції; недостатня обізнаність споживачів відносно особливостей органічної продукції; недостатність інформації. Та перспективи для розвитку ринку органічної продукції є позитивними, особливо в умовах розгортання євроінтеграційних процесів та зростання попиту на органічну продукцію як в країнах ЄС, так і в багатьох інших країнах світу.

Література:

1. Аграрне виробництво і аграрний бізнес в Україні: Матеріали розроблені фахівцями Проекту розвитку агробізнесу в Україні Міжнародної Фінансової Корпорації. — К.: — 2005. — 45 с.

2. Бородина О.М. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / За ред. О.М. Бородиної. — Ужгород: ІВА, 2006. — 496 с.

3. Бородачева Н.В. Органическое производство в Украине / Н.В. Бородачева // Агроперспектива. — 2004. — № 12. — С. 54—56.

4. Бородачева Н.В. Органічний продукт вирощують без хімії та сертифікату / Н.В. Бородачева, А.Н. Китраль // Дзеркало тижня. — 2004. — № 31.

5. Дудар Т.Г. Аналіз стану маркетингу органічної продукції та шляхи розвитку каналів її збуту на агропродовольчому ринку / Т.Г. Дудар, О.Т. Дудар // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. — 2010. — № 17 (2). — С. 160—166.

6. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03 вересня 2013 року № 425-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

7. Кузьменко О. Б. Органічне землеробство як фактор євроінтеграції України / О.Б. Кузьменко // Вісник Полтавської державної аграрної академії, 2013. — № 3. — С. 151—155.

8. Органік в Україні / Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-01>

9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>

10. Сіренко Н.М. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України / Н.М. Сіренко // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 43—49.

11. Томашевська О.А. Органічне виробництво в світі: реалії та перспективи / О.А. Томашевська // Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". — 2013. — № 6. — С. 161—164.

12. Тютюнник Г. Основи розвитку національного ринку органічного землеробства в Україні / Г. Тютюнник // Галицький економічний вісник. — Тернопіль: ТНТУ, 2014. — Том 46. — № 3. — С. 46—52.

13. IFOAM International Federation of Organic Agriculture Movements General assembly. "Principles of Organic Agriculture". — 2013. — С. 1—4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifoam.bio/>

References:

1. International Finance Corporation (2005), *Ahrarne vyrobnytstvo i ahrarnyj biznes v Ukraini: Materialy rozrobleni fakhivtsiamy Proektu roz-*

vytku ahrobiznesu v Ukraini Mizhnarodnoi Finansovoi Korporatsii [Agricultural production and agricultural business in Ukraine: Materials developed by experts Agribusiness Development Project in Ukraine International Finance Corporation], International Finance Corporation, Kyiv, Ukraine.

2. Borodina, O.M. (2006), *Ahrarnyj sektor Ukrainy na shliakhu do ievrointehratsii [The agricultural sector of Ukraine on a way to European integration]*, IVA, Uzhhorod, Ukraine.

3. Borodacheva, N.V. (2004), "Organic production in Ukraine", *Agroperspektiva*, vol. 12, pp. 54—56.

4. Borodacheva, N.V. (2004), "Organic products are grown without chemicals and certificate", *Dzerkalo tyzhnia*, vol. 31.

5. Dudar, T.H. (2010), "Analysis of the state marketing of organic products and ways of development of its sales channels in the agro-food market", *Visnyk L'vivskoho natsional'noho ahrarnoho universytetu: ekonomika APK*, vol. 17 (2), pp. 160—166.

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), *The Law of Ukraine "On the production and turnover of organic agricultural products and raw materials"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18> (Accessed 20 Oct 2016).

7. Kuz'menko, O.B. (2013), "Organic farming as a factor of Ukraine's European integration", *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, vol. 3, pp. 151—155.

8. Organic Federation of Ukraine (2016), "What is organic agriculture", available at: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-01> (Accessed 20 Oct 2016).

9. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2016), available at: <http://minagro.gov.ua/> (Accessed 10 Oct 2016).

10. Sirenko, N.M. (2012), "Organic foods in the food security of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 43—49.

11. Tomashevs'ka, O.A. (2013), "Organic production in the world: realities and prospects", *Vseukrains'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal "Innovatsijna ekonomika"*, vol. 6, pp. 161—164.

12. Tiutiunyk, H. (2014), "Basics development of national market of organic farming in Ukraine", *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 3, pp. 46—52.

13. IFOAM International Federation of Organic Agriculture Movements (2013), "General assembly. "Principles of Organic Agriculture", available at: <http://www.ifoam.bio/> (Accessed 20 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 11.11.2016 р.